

Сана Стрельбицкая

РАДИКАЛЫ И СОЦИАЛИСТЫ В ОБЩЕСТВЕННОМ ДВИЖЕНИИ ГАЛИЧИНЫ В ПОСЛЕДНЕЙ ТРЕТИ XIX СТ.: К НАЧАЛАМ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ МЫКОЛЫ ГАНКЕВИЧА

В статье исследованы основные этапы формирования политической системы Галичины на рубеже XIX–XX вв. Основное внимание обращено на организационно-политическую, идеологическую и партийную деятельность украинских радикалов и социал-демократов. Проанализированы особенности формирования национальной позиции и становления общественно-политических взглядов известного украинского деятеля М. Ганкевича. Определена его роль в партийно-политической жизни и консолидации украинских политических сил Галичины.

Ключевые слова: Русько-украинская радикальная партия, Галичина, Украинская социал-демократическая партия, "новая эра", Мыкола Ганкевич.

Sana Strelbytska

RADICALS AND SOCIALISTS IN THE GALICIAN SOCIAL MOVEMENT OF THE LAST THIRD OF THE XIX TH CENTURY: THE RUDIMENTS OF MYKOLA HANKEVYCH'S ACTIVITY

The main stages of the Galician political system formation at the turn of the XIX–XX th centuries have been researched. A primary attention is paid to the organizational and political, ideological and party activities of the Ukrainian Radicals and Social Democrats. The peculiarities of national position as well as socio-political views forming of the prominent Ukrainian figure M. Hankevych have been analyzed. The article clarifies his role in the party political life together with consolidation of the Ukrainian political forces in Galicia.

Key words: the Ukrainian Radical party, Galicia, the Ukrainian Social Democratic party, "Common Era", Mykola Hankevych.

УДК 94(477)

Мар'яна Зуляк

АНТІН КРУШЕЛЬНИЦЬКИЙ – МІНІСТР ОСВІТИ МІНІСТЕРСТВА НАРОДНОЇ ОСВІТИ УКРАЇНСЬКОЇ НАРОДНОЇ РЕСПУБЛІКИ

У статті йдеться про участь Антона Крушельницького у діяльності українських державних інституцій, зокрема, перебування на посаді міністра освіти Міністерства народної освіти Української Народної Республіки. Перебуваючи на цій посаді упродовж незначного проміжку часу, він так і не зумів у тогочасних несприятливих умовах, виходячи зі складної зовнішньої і внутрішньої суспільно-політичної ситуації, у якій опинився не лише уряд, але й країна загалом, повноцінно налагодити функціонування цього вкрай важливого державного органу. Тим не менше А. Крушельницький здійснював спроби формування національної системи освіти як цілісного явища, налагодження діалогу із різними урядовими структурами з метою вирішення тих чи інших назрілих проблем, видання україномовних шкільних підручників тощо.

Ключові слова: Українська Народна Республіка, Антін Крушельницький, Міністерство народної освіти Української Народної Республіки, національна система освіти, українські державні інституції.

Антін Крушельницький – визначний громадсько-політичний діяч, письменник, публіцист, літературознавець, журналіст, перекладач, педагог кінця XIX ст. – першої третини XX ст., діяльність якого на посаді міністра освіти Міністерства народної освіти Української Народної Республіки (далі – МНО УНР) не є вивченою на сьогодні, що й виступає актуальністю цієї наукової публікації.

Наукова новизна досліджуваної проблеми полягає у тому, що автором статті досліджено перебування А. Крушельницького на посаді міністра МНО УНР, проаналізовано його роль у формуванні національної системи освіти як цілісного явища, налагодження діалогу з різними урядовими структурами з метою вирішення тих чи інших назрілих проблем, видання україномовних шкільних підручників тощо.

Об'єктом дослідження виступає система української освіти в період функціонування Української Народної Республіки (далі – УНР).

Предмет дослідження – перебування А. Крушельницького на посаді міністра МНО УНР.

Мета статті – дослідити перебування А. Крушельницького на посаді міністра МНО УНР.

Завдання статті ґрунтуються на особливостях праці А. Крушельницького як міністра МНО УНР; з'ясуванні його ролі у забезпеченні функціонування цього вкрай важливого державного органу; його спробам формування національної системи освіти як цілісного явища, налагодження діалогу із різними урядовими структурами з метою вирішення тих чи інших назрілих проблем національної освіти.

Історіографія праць з досліджуваної проблематики в основному представлена публікаціями І. Нагаєвського [1, с. 289], Г. Цвенгроша [2, с. 25–29], І. Лікарчука [3, с. 123–128], Н. Чаграк [4, с. 136] та інших дослідників. Зокрема, І. Нагаєвський згадує про утворення 9 квітня 1919 р. у Рівному на Волині нового лівого уряду, в складі якого перебував й А. Крушельницький. Автор загалом наголошує на основних напрямках його роботи, не акцентуючи увагу на особах чиновників [1, с. 289]. Г. Цвенгрош доволі узагальнено пише про перебування А. Крушельницького на посаді міністра народної освіти МНО УНР, основну увагу звертає на постановку задекларованої проблематики [2, с. 25–29].

Про міністрів освіти України загалом, у тому числі й про А. Крушельницького, стисло йдеться у праці І. Лікарчука [3, с. 123–128]. Н. Чаграк писала про те, що, працюючи у містах Рівне і Кам'янець-Подільський на посаді міністра народної освіти (квітень 1919 р.) і переконавшись у тому, що "одним з найбільших недомагань нашого шкільництва є повна недостача шкільних книжок", А. Крушельницький розпочав налагодження державного видавництва шкільних підручників і посібників. Він дотримувався думки, що замість призначати великі позички приватним видавництвам, які часто "друкують те, що їм корисніше", МНО УНР повинно заснувати державне видавництво, яке "повело б працю організовано" [4, с. 136].

Основу джерельної бази складають матеріали центральних державних архівів України. Зокрема, певна частина використаних джерел зберігається у ЦДАВО України. Зокрема, у фондї 2582 "Міністерство народної освіти Української Народної Республіки, м. Київ, Вінниця, Кам'янець-Подільський, з 1920 р. – Польща" представлено доповідь міністра А. Крушельницького Раді народних міністрів щодо становища освіти [5].

У ЦДІАЛ України, в фондї 361 "Крушельницький Антін, письменник, журналіст, літературний критик, педагог, громадсько-політичний діяч, редактор журналів "Нові шляхи" і "Критика" у Львові. 1878–1937 рр." використано матеріали, пов'язані із його діяльністю [8–13]. Окрім того, автором залучено працю А. Крушельницького "Чергові завдання Українського Уряду і громадянства в справі шкільництва" [14, с. 161–166].

Незважаючи на певні здобутки науковців у дослідженні задекларованої проблематики, поза межами досліджень учених залишається чимало важливих нерозв'язаних проблем. Зокрема, це перебування А. Крушельницького на посаді міністра МНО УНР, його роль у забезпеченні функціонування.

Весною 1919 р. уряд УНР опинився у дуже складному становищі. Завдяки наступу більшовицьких військ, територія, що контролювалася Директорією, неухильно зменшувалася – спочатку уряд переїхав до Вінниці, потім – до Рівного, а згодом – до Кам'янця-Подільського. Члени уряду, зважаючи на ситуацію, перебували у різних містах України та поза її межами, тому він працював у неповному складі. Це негативно впливало не тільки на роботу кабінету та сприяло поглибленню внутрішньої дезорганізації, а й на становище армії в цілому. У суспільстві зростала недовіра до політичного проводу УНР, що виявився нездатним здійснювати задекларовані соціально-економічні, політичні та адміністративні перетворення [6, с. 32].

Загальне складне становище посилювалося й розвитком нового витка гострих і майже непримиренних суперечностей між "лівими" і "правими" українського політичного проводу, їх неспроможністю відійти від обстоювання своїх вузьких партійних інтересів. Загострення політичної боротьби та невдалі спроби лівого табору знайти шляхи для об'єднання українських сил призвели до зміни кабінету міністрів С. Остапенка [6, с. 32].

У березні 1919 р. уряд Директорії, очолюваний С. Остапенком, зазнавши суттєвих політичних невдач, втратив контроль за територією України, що підірвало довіру громадськості та армії до його подальшої діяльності [3, с. 123]. 9 квітня 1919 р. голова Директорії С. Петлюра запропонував Б. Мартосу сформувати новий уряд. Наприкінці квітня 1919 р. портфель міністра освіти вручено Антону Владиславовичу Крушельницькому [3, с. 123]. На початку квітня 1919 р. за ініціатииви С. Петлюри та А. Макаренка утворено новий уряд, який очолив Б. Мартос. Однак, до уряду увійшли представники тільки українських есерів та есдеків, що лише посилювало протистояння між правою та лівою течіями українського руху [6, с. 32–33].

12 квітня 1919 р. уряд оприлюднив декларацію, якою оголосив своїм головним завданням – опертися на власні сили, без залучення "чужої військової сили", звернувши головну увагу на забезпечення армії та військовослужбовців, а також здійснити фактичну злуку західних і східних українських земель. Однак виконати свою соціалістичну по суті програму уряду не вдалося, як не

вдалося й об'єднати національні сили на єдиній платформі. Погіршилися стосунки УНР із галицькими політиками [6, с. 33].

А. Крушельницький покладав значні надії на революційні події 1917–1920-х рр., тому весною 1919 р. він переїжджає із Городенки – до Кам'янця-Подільського, і його, як авторитетного громадсько-політичного і культурно-просвітнього діяча, призначають міністром МНО УНР [7, с. 7]. Натомість, у повідомленні виконувача обов'язків начальника юрист-консульського відділу Міністерства юстиції УНР, В. Завадського є певні неточності. Він стверджував, що подавав лише перевірені факти і що А. Крушельницького призначили міністром освіти МНО УНР восени 1919 р. у Рівному на Волині, а "... в літі 1919 р. в Кам'янці Подільському звільнено з уряду Міністра Освіти" [8, арк. 1].

Насправді, це не відповідало дійсності, оскільки восени 1919 р. А. Крушельницький уже виконував обов'язки радника при МНО УНР. Наказ про його призначення радником видано 4 жовтня 1919 р. (ч. 3470) [9, арк. 10]. Про що свідчить звернення Державного секретаря освіти і віросповідань від 30 квітня 1919 р. до міністра МНО УНР А. Крушельницького з приводу реорганізації шкільництва на землях ЗОУНР [10, арк. 1]. Посвідка за номером 486, видана А. Крушельницькому, міністру МНО УНР, 26 квітня 1919 р., що він має право перебувати у м. Рівному під час комендантської години [11, арк. 34]. Посвідка за підписом А. Крушельницького, видана у Городенці 22 травня 1919 р., про повноваження Петра Білоскурського, діловода департаменту середньої школи, одержувати "... всі гроші з Міністерства освіти, які мені належаться по посаді Міністра Освіти, а то як платню, так і добові" [11, арк. 41]. Перепустка, видана у м. Заліщиках і дійсна до 10 липня 1919 р., на ім'я А. Крушельницького, міністра освіти МНО УНР, що йому дозволяється виїхати із вказаного населеного пункту до м. Чорткова [11, арк. 42]. Довідка, видана А. Крушельницькому, міністру освіти МНО УНР, на вільний виїзд до Городенки [11, арк. 43]. Про те, що А. Крушельницький перебував на посаді міністра МНО УНР впродовж 27 квітня – 25 липня 1919 р. писав І. Лікарчук [3, с. 123].

Перебуваючи на посаді міністра освіти МНО УНР, А. Крушельницький намагався налагодити питання, пов'язані із повідомленням міністра єврейських справ при уряді УНР від 22 липня 1919 р. до МНО про доповідь делегації, прийнятої Головним Отаманом [12, арк. 4]. Окрім того, він, незважаючи на складність ситуації, прагнув забезпечити участь відомих українських істориків у прийнятті іспитів. Так, у листі міністра МНО УНР А. Крушельницького йшлося про участь М. Грушевського в іспитовій комісії. Михайло Сергійович повідомляв, що після того як він, у силу певних політичних обставин, змушений був залишити університетську працю, відмовляється від будь-яких урядових посад. До речі, він писав, що не "... не бачу причини змінити свою позицію й тепер, тим більше, що участь як раз моя в сій комісії не викликається ніякими громадськими потребами" [13, арк. 33].

Працюючи на посаді міністра і переконавшись у тому, що "... одним з найбільших недомагань нашого шкільництва є повна недостача шкільних книжок", А. Крушельницький розпочав налагодження державного видавництва шкільних підручників і посібників. Він дотримувався думки, що замість призначати значні позички приватним видавництвам, які часто "друкують те, що їм корисніше", МНО УНР мало б заснувати державне видавництво, яке "повело б працю організовано" [13, арк. 218–219].

За підтримки уряду, влітку 1919 р. А. Крушельницьким прийнято рішення – створити при МНО УНР видавничий відділ, який мав би з часом перетворитися на "Державне видавництво шкільних книжок". Згодом вироблено його статут, а керівництво цим відділом доручено А. Крушельницькому. Видавничий відділ складався із двох секцій. Перша мала б рецензувати рукописи й апробувати шкільні книжки, друга – друкувати їх. До першої секції входили делегати МНО УНР і така ж кількість делегатів від учительських і громадських організацій [14, с. 162]. Однак налагодити функціонування видавничого відділу так і не вдалося, а певним чином розв'язати назрілу проблему, пов'язану із виданням україномовних шкільних підручників, А. Крушельницький зумів у Відні, перебуваючи на посаді голови педагогічної місії МНО УНР.

Ситуація, у якій опинився уряд Б. Мартоса була теж складною, тому у таких умовах розгорнути його повноцінне функціонування не було змоги. 25 липня 1919 р. А. Крушельницький підписав наказ № 97, виданий МНО УНР, у якому зазначалося, що "Залишаючи по обставинам від мене незалежним важний пост Міністра Народньої Освіти, приношу товаришам і панам співробітникам по Міністерству і відомству щиру подяку за спільну працю для дорогої всім нам освітньої справи на Україні і бажаю тим, що даліше залигаються на своїх відповідальних постах, корисної праці і гарних успіхів на добро національної культури і в славу єдиної України. Керувати справами доручаю Пану Товаришеві Міністра Петрові Холодному і до цього числа передаю йому всі діла Міністерства. Міністр Народньої Освіти А. Крушельницький" [3, с. 124].

Насамперед, йдеться про непрості політичні взаємини між різними партійними течіями у тогочасному уряді, очолюваному Ю. Мартосом. Власне, А. Крушельницький пояснював свою відставку з посади міністра МНО УНР, такими основними мотивами, як різновекторність поглядів на "галицьке питання", різнопартійність складу кабінету міністрів, який не зміг реалізувати питання українізації внутрішньої і зовнішньої політики [3, с. 124].

Таким чином, автором проаналізовано працю А. Крушельницького на посаді міністра освіти МНО УНР й зазначено на тому, що А. Крушельницький покладав значні надії на революційні події 1917–1920-х рр., тому весною 1919 р. він переїжджає із Городенки – до Кам'янця-Подільського, і його, як авторитетного громадсько-політичного і культурно-просвітнього діяча, призначають міністром МНО УНР. Перебуваючи на посаді міністра освіти МНО УНР, А. Крушельницький, незважаючи на складність ситуації, прагнув забезпечити участь відомих українських істориків до роботи на іспитах, утворення видавничого відділу з метою забезпечення українських шкіл у книжковій продукції та інші питання. А. Крушельницький так і не зміг налагодити повноцінне функціонування цього відомства, виходячи зі складної зовнішньої і внутрішньої суспільно-політичної ситуації, у якій опинився не лише уряд, але й країна загалом. Однак він здійснював спроби формування національної системи освіти як цілісного явища, налагодження діалогу із різними урядовими структурами з метою вирішення тих чи інших назрілих проблем, видання україномовних шкільних підручників тощо.

Список використаних джерел

1. Нагаєвський І. Історія Української держави двадцятого століття / І. Нагаєвський. – К.: Український письменник, 1994. – 413 с.
2. Цвенгрош Г. Із історії діяльності професора Антона Крушельницького на посаді міністра народної освіти УНР: Постановка питання / Г. Цвенгрош // Навчально-виховний процес у вузі і школі та шляхи його розвитку і удосконалення. – Рівне, 1999. – Т. II. – С. 25–29.
3. Лікарчук І. Л. Міністри освіти України: В 2-х т. – Т. 1 (1917–1923 рр.) / І. Л. Лікарчук. – К.: Видавець Ешке О.М., 2002. – 328 с.
4. Чаграк Н. І. Педагогічні погляди і просвітницька діяльність Антона Крушельницького: дис. канд. пед. наук 13.00.01 / Наталія Ігорівна Чаграк. – Івано-Франківськ – 2004. – 210 с.
5. ЦДАВО України, ф. 2582, оп. 1, спр. 36, 55 арк.
6. Кудлай О. Громадсько-політична діяльність Бориса Мартоса / О. Кудлай // Проблеми вивчення історії Української революції 1917–1921 років. – К.: Інститут історії України НАН України, 2011. – Вип. 6. – С. 21–44.
7. Дубина М. Антін Крушельницький: Шляхами письменницької долі / М. Дубина // Літературна Україна. – 13 грудня 1990. – С. 7.
8. ЦДІАЛ України, ф. 361, оп. 1, спр. 158, 64 арк.
9. ЦДІАЛ України, ф. 361, оп. 1, спр. 146, 281 арк.
10. Там само, спр. 149, 28 арк.
11. Там само, спр. 144, 53 арк.
12. Там само, спр. 165, 44 арк.
13. Там само, спр. 147, 388 арк.
14. Крушельницький А. Чергові завдання Українського Уряду і громадянства в справі шкільництва / А. Крушельницький // Воля. – Січень 1920. – Т. 1. – Ч. 4. – С. 161–166.

Марьяна Зуляк

АНТОН КРУШЕЛЬНИЦКИЙ – МИНИСТР ОБРАЗОВАНИЯ МИНИСТЕРСТВА НАРОДНОГО ОБРАЗОВАНИЯ УКРАИНСКОЙ НАРОДНОЙ РЕСПУБЛИКИ

В статье речь идет об участии Антона Крушельницкого в деятельности украинских государственных учреждениях, в частности, пребывание на посту министра образования Министерства народного образования Украинской Народной Республики. Находясь на этом посту в течение незначительного промежутка времени, он так и не сумел в тогдашних неблагоприятных условиях, исходя из сложной внешней и внутренней общественно-политической ситуации, в которой оказалось не только правительство, но и страна в целом, полноценно наладить функционирование этого важнейшего государственного органа. Тем не менее, А. Крушельницкий осуществлял попытки формирования национальной системы образования как целостного явления, налаживание диалога с различными правительственными структурами с целью решения тех или иных назревших проблем, издание украиноязычных школьных учебников и т. д.

Ключевые слова: Украинская Народная Республика, Антон Крушельницкий, Министерство народного образования Украинской Народной Республики, национальная система образования, украинские государственные институты.

Mariana Zuliak

**ANTIN KRUSHELNYTSKY IS A MINISTER OF EDUCATION IN A MINISTRY OF
EDUCATION OF UKRAINIAN PEOPLE'S REPUBLIC**

The article deals with Anton Krushelnytsky who took part in the activities of Ukrainian state institutions, tenure as a Minister of Education in a Ministry of Education of Ukrainian People's Republic. He stayed at that work not long, conditions of that time were not favorable, complex external and internal social and political situation, and he could not establish the functioning of this very important state agency. However, A. Krushelnytsky attempted to form a national education system as a holistic phenomenon, to establish a dialogue with various government agencies to address specific problems, publication Ukrainian books etc.

Key words: Ukrainian People's Republic, Antin Krushelnytsky, Ministry of Education of Ukrainian People's Republic, national system of education, Ukrainian state institutions.

УДК 94 (477) (091) + 902 „632”

Богдан Гринюка

**СПІВПРАЦЯ ІВАНА СТАРЧУКА З ЖУРНАЛОМ
“KWARTALNIK KLASYCZNY” (1929–1934 PP.)**

У статті висвітлено співпрацю Івана Старчука із журналом “Kwartalnik klasyczny”. Основна увага приділена аналізу рецензій та статей ученого, присвячених античній культурі, мистецтву та археології.

Ключові слова: Іван Старчук, “Kwartalnik klasyczny”, Львівський університет, кафедра класичної археології, антична культура.

У різні історичні епохи доба античності впливала на науковий та культурний рівень життя людства. У XIX – першій половині XX ст. античною спадщиною активно цікавилися європейські дослідники і наукові установи. Науковий інтерес становили результати археологічних розкопок, мистецькі праці та твори про античну культуру, історію і релігію.

У Львівському університеті в міжвоєнний період цією проблематикою займалися на кафедрі класичної археології. Серед відомих тогочасних антикознавців Львова і університету слід відзначити Р. Ганьшинця, Е. Булянду, В. Подляху, К. Маєвського з якими працював І. Старчук – український фахівець із античного мистецтва. Його авторству належать понад 100 публікацій у наукових й науково-популярних виданнях міжвоєнного часу, більшість з яких присвячені античній культурі та археології. Незважаючи на узагальнюючі напрацювання, науковцями практично не досліджувалася співпраця І. Старчука із журналом “Kwartalnik klasyczny”, яка заслуговує на ґрунтовне наукове пізнання й об'єктивне дослідження.

Об'єктом дослідження виступає публіцистична діяльність І. Старчука у міжвоєнний час.

Предмет дослідження – аналіз праць І. Старчука у журналі “Kwartalnik klasyczny” (1929–1934 pp.).

Мета наукової роботи – дослідити співпрацю І. Старчука з журналом “Kwartalnik klasyczny” та проаналізувати його публікації.

Завдання статті – розглянути співпрацю І. Старчука з журналом “Kwartalnik klasyczny” та проаналізувати його наукові дослідження, присвячені античній культурі, історії та мистецтву.

На сьогодні проблему співпраці І. Старчука з журналом “Kwartalnik klasyczny” частково опубліковано у працях М. Филипчука [13, с. 97–103], О. Домбровського [7, с. 229–233], О. Купчинського [8, с. 555–601] та О. Ситника [10]. Окремі аспекти публіцистичної діяльності ученого висвітлені у працях Б. Гринюки [4, с. 137–145; 5, с. 178–181].

Джерельну базу наукового дослідження становлять матеріали архіву Львівського національного університету ім. І. Франка (далі – ЛНУ) [1] та Держархіву Львівської обл. [6]. Важливим джерелом є спогади дочки ученого – Оксани [12, с. 329–334] та праці І. Старчука в журналі “Kwartalnik klasyczny” [9; 14–25], які зберігаються у його зятя – Юліана Йосифовича Тузяка. Висловлюємо йому щирю подяку за надану нам можливість скористатися науковими статтями дослідника.

Аналізуючи останні дослідження і публікації, можна зробити висновок, про те, що висвітленню проблеми співпраці І. Старчука із журналом “Kwartalnik klasyczny” приділено недостатньо уваги, і саме тому вона потребує подальшого вивчення.

Одночасно із навчанням, а потім працюю на кафедрі класичної археології у Львівському університеті імені Яна Казимира, І. Старчук публікував дослідження з античної культури у наукових